

ФИЛОЛОГИЧЕСКОТО ПОЗНАНИЕ И ИЗБОРЪТ НА СПЕЦИАЛНОСТ СРЕД УЧЕНИЦИТЕ ОТ СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ (АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ)

**Доц. д-р Елена Азманова-Рударска
доц. д-р Лъчезар Перчеклийски
Кристина Балтова-Иванова
Цветелина Митова**
Югозападен университет – Благоевград

Резюме. В статията са представени резултатите от анкетно проучване, което е проведено в средни училища в градове от Западна и Югозападна България. Анкетата включва въпроси, свързани с мотивацията за учене, интереса на учениците към дисциплините, които се изучават в училище, както и с предпочитанията им към различните научни направления в сферата на висшето образование. В текста е даден пример за добра практика на взаимодействие между средно училище и български университет, с която се прави опит за преодоляване на пропастта в общуването между двете нива на българското образование. Направени са изводи за мястото и авторитета на филологията (по-конкретно – българската филология) в съвременната образователна ситуация.

Ключови думи: анкета; български език и литература; българска филология; мотивация за учене

В днешно време все по-често се чуват мнения, че хуманитаристиката загива. В частност това се отнася и за българската филология, която, освен че дава основни познания по роден език и литература, е и специалност, която формира професионално учители, журналисти, редактори, писатели и др. Дали българската филология е обречена да умре като неактуална, ненужна, нежелана, пренебрегвана и подценявана, или по-скоро филологическото познание се позиционира като високоакадемично, класическо и по тази причина е дистанцирано от учениците, недоразбрано и изтикано в покрайнините на ученическите интереси?

Настоящата статия има за цел да полемизира въпроса как учениците определят приоритетно отделните дисциплини, как подхождат към различните

видове познания в перспектива и каква е мотивацията им в бъдеще да се занимават с проблемите на българския език и литература.

Като се опира върху анализа на резултатите от анкетата, настоящата статия предлага да се обмислят алтернативни подходи на убедителна мотивация за привличане на студенти към хуманитарните науки, и по-специално към езиково-литературния и културен аспект на познанието.

1. Анкетата

В рамките на проекта „Езикови и литературни компетентности на учениците от средното училище. Мониторингово изследване“ (2015 г.), финансиран от ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, се проведе *анонимна* анкета с общо 267 ученици от XI и XII клас в средни училища в Западна България (Благоевград, Банско, Враца, Дупница, Кюстендил, Перник, Сандански и др.), без да бъде правен предварителен подбор на училищата според тяхната профилираност.

Част от задачите в тази анкета бяха да се проучи мнението на учениците по отношение на техния интерес и мотивация да изучават специалността „Българска филология“.

На учениците бяха предложени общо 10 въпроса. От тях 9 дават възможност за избор между четири и повече възможности, а 1 предполага изцяло свободен отговор. При затворените въпроси учениците можеха да отбележат повече от един отговор, както и да дадат допълнителни пояснения за мотивите на своя избор.

Въпросите могат да бъдат обединени в четири групи.

Степен на мотивация за учене.

Желание за изучаване на българска филология и/или някаква друга хуманитарна специалност.

Причини за липса на мотивация за учене.

Желание за следване и реализация в друга област на висшето образование, различна от хуманитаристиката.

2. Степен на мотивация за учене

Мненията на учениците по този проблем бяха провокирани чрез въпрос № 5 („Каква е мотивацията ви за посещаване на учебните занятия в гимназията/средното училище?“). Отговорите могат да се обобщят така.

Отговор (а) – „Гимназията е необходимо стъпало за кандидатстване в университет“, са посочили общо 135 души, като 35 от тях са посочили и отговор (б).

Отговор (б) – „Искам да натрупам знания, които да са ми от полза в живота по-нататък“, е посочен от общо 157 ученици.

Отговор (в) – „В училището се срещам с приятели, имам социални контакти“, е посочен общо 54 пъти.

Отговор (г) – „Не съм мотивиран. Губя си времето, защото знанията, които получавам в училище, могат да се получат и от други източници“, е посочен от най-малко ученици – 25.

По-голямата част от анкетираните са предпочели комбинация от два, а понякога и три отговора. От изнесените по-горе данни се вижда, че надделява мнението, че училището е *мястото, където се получават знания*, които да послужат по-късно при следването в университета и бъдещата професионална реализация. Оказва се, че авторитетът на средното училище като институция е все още запазен и основната му функция – да осигурява полезни знания – продължава да е актуална. Близка по численост е групата на тези, които виждат училището като *необходимо стъпало в образователната система*. Интересно е да се отбележи, че учениците, избрали един от първите два отговора, очертаващи *необходимостта и желанието за знания*, или пък комбинация от тях, са много повече от тези, при които *липсва мотивация за учене*. Сравнително малко са и учениците, които виждат ролята на училището предимно като *място за срещи и запознанства с приятели*. Това ни насочва към скритата криза в българското училище, което се превръща все повече във функционално и все по-малко в обществено организиращо пространство. Неговата абдикация от обществената проблематика пряко влияе както върху социалната ангажираност, така и върху социално значимите неща. Приоритетът на училището като обществена институция е тотално снижен, което се изразява във факта, че все по-често се срещат незрели социално студенти, неизраснали обществено и немотивирани в действия към укрепване на общността. Тази функция частично би могла да се поеме от университета, но като цяло, именно той претендира да дава необходими знания, без да се ангажира обществено. Видно е, че за да се промени нещо и това поколение да бъде приобщено към социалните потреби, е необходимо университетът да си взаимодейства по-тясно с училището в изграждането на обществени ориентири. С други думи – да внушава и да възпитава, защото именно социалните отговорности способстват за националната идентичност. А тази национална идентичност е пряко свързана с процеса на опознаване и усвояване на българския език и литература като фундаментални за младото поколение, без значение на научните интереси.

3. Българска филология

Проучването на мнението на учениците бе специално съсредоточено върху тяхната нагласа и готовност да изучават българска филология – самостоятелно или в съчетание с други хуманитарни и нехуманитарни специалности. Така отговорите на въпроси № 7 и № 8 дадоха представа не само за това какво предпочитат да учат учениците, но и индиректно очерта

мястото на специалност „Българска филология“ сред другите хуманитарни науки.

Освен че разкриха интереса на обучаемите към изучаването на родния език и литература, резултатите от анкетата дадоха отговор и на въпроса с кои специалности може да се съчетае българската филология.

Въпрос № 7 – „Към кои сфери на знанието проявявате интерес?“, предлага 18 формулирани отговора, както и опция „друго“, в която учениците могат да посочат конкретна специалност, липсваща в предложенията. Готовите отговори включват *история, география, български език и литература, чужди езици, философия, психология, културология, педагогика, право, изобразително изкуство, музика, спорт, математика, физика, химия, биология, медицина*. Поради възможността учениците да дават повече от един отговор, този въпрос се оказва изключително дискуссионен.

Оказва се, че най-голям е интересът към *чуждите езици* (126 души са посочили този отговор). На второ и трето място са съответно *български език и литература* (98 ученици) и *география* (82 ученици).

Въпрос № 8 – „Какво искате да следвате?“, дава възможност за свободен отговор и предлага опцията да се изброят три желания. В този смисъл той допълва, но и прецизира отговора на въпрос № 7.

Най-голям брой ученици имат желание да учат *медицина* (53), което е в унисон с новите тенденции и процеси в България. Следва друга специалност със силно приложен характер и социална отвореност – *икономиката*. Общо 50 ученици посочват класическата ѝ форма като желан избор. Ако към това се прибавят и резултатите от малко по-хибридната специалност „Туризм“ (11), икономическият профил измества категорично всички останали със завидния резултат от 61. Популярната в близкото минало специалност „Право“ е първо предпочитание за 27 ученици, с което остава на трето място.

Филологията се нарежда на четвърто място сред всички посочени специалности. За различните аспекти на филологическото познание има общо 29 посочвания, като за *българска филология* са 4, за *английска филология* – 14, а общото наименование „чужди езици“ са посочили 6 студенти. В отворените отговори прави впечатление присъствието на по-специфични и нетрадиционни за българската образователна система филологии като *скандинавистика, японистика, арабистика и иранистика*.

Вижда се, че фундаменталните науки, една от които е и филологията, отстъпват място на приложните и социалните науки. Например *историята* е посочена само веднъж, но *археологията* присъства 4 пъти, което поставя историческото познание на 3 място сред хуманитарните специалности.

Науките от профил „Гражданско образование“ дължат своята популярност най-вече на *психологията* (11 ученици), *философията* (7) и *социологията* (6).

Накрая в класацията са *изкуствата* с 10 избора. Посочени са специалностите „Актьорско майсторство“ (4), „Живопис“ (2), „Фотография“ (1) и „История на изкуството“ (1).

Изненадващо и неотговарящо на съвременната ситуация, *педагогиката* събира само 8 желания. Тук е важно да се подчертае, че повечето от учениците са направили ясна разлика между филологически и педагогически специалности.

Сред природните науки са посочени само *математика* (2 пъти), *географията* (3) и *биологията* (6). Интересът на анкетираните към инженерните специалности също е изключително слаб – с най-много избори е *архитектурата* (5 желания). Изцяло отсъстват така масовите в миналото класически инженерни специалности, а също така и аграрните и ботаническите науки.

Голям интерес има към специалностите, които дават някакви компютърни умения (*информатика, софтуерно инженерство, програмиране, графичен дизайн, компютърна анимация*) или имат важно място в съвременния обществен живот (*мода, фотография, връзки с обществеността, регионално развитие и политика* и др.

Въпрос № 9 от анкетата поставя акцент както върху мотивацията, така и върху осъзнатия избор. На въпроса „Защо искате да следвате в посочената от вас специалност?“, учениците отговарят с голяма категоричност, макар и изборът им да се ръководи от все още непрецизирани решения.

В коментара на мотивите за избор на конкретни специалности учениците са посочили няколко фактора, сред които водещ е чисто интелектуалният интерес към определена наука (103 отговора). Важно място има и социалната функция, включваща размера на трудовото възнаграждение (84); възможностите, които предлага за развитие и реализация (76); и престижността ѝ сред обществото (62).

Този въпрос разкрива, че учениците кандидатстват подчертано по интереси, но голяма част от тях се съобразяват и с възможностите, които дава специалността след завършване.

Като се съобрази с желанието на учениците за търсене на атрактивност, иновативност и оригиналност, екипът на проекта потърси варианти за представяне на филологическото познание по по-интересен и достъпен начин. Така бяха подготвени теми за провеждане на публични семинари в училищата.

4. Литературно-езикови семинари

Тези теми/публични лекции бяха предложени в едно от училищата, в които се проведе анкетата. С разрешението на директора – Лиляна Минкова, и с активното съдействие на учителския колектив, по-конкретно учителите по

български език и литература – Борислава Стефанова, Емилия Михайлова и Ирина Копаранова, семинарът се проведе в СУ „Отец Паисий“ – Самоков, с ученици от IX, X, XI и XII клас.

Ето и темите, които бяха представени в рамките на семинара.

IX клас

1. Старогръцкият трагически герой според теорията на Аристотел (Бойка Илиева).

2. Старобългарските азбуки (Лъчезар Перчеклийски).

3. Приносът на старобългарската литература в културата на Европа (Елена Азманова).

X клас

1. Романтизмът на Дюма (Бойка Илиева).

2. Паисий Хилендарски и неговата „История“ (Андрей Бобев).

XI клас

1. Бунтът на „чичовците“ (повестта „Чичовци“ и романът „Под игото“) (Стилиян Стоянов).

2. Модернизъмът на Славейков и европеизирането на българската литература (Елена Азманова).

3. Димчо Дебелянов – образи и послания във фронтвата лирика на поета (Цветан Раковски).

4. Пейо К. Яворов – творчески портрет (Цветан Раковски).

XII клас

1. Човекът и светът в „Моторни песни“ на Никола Вапцаров (Стилиян Стоянов).

2. Женската греховност в разказа „Албена“ на Йордан Йовков (Стилиян Стоянов, Борислава Стефанова).

Интерес предизвикаха всички теми. Например в занятията, свързани със старобългаристиката, учениците се запознаха с двете български азбуки (глаголица и кирилица), бяха научени да четат стари текстове и да изписват и разпознават глаголическите букви, разгледаха снимки на старобългарски ръкописи. Така интересът на учениците беше събуден и провокиран сериозно. Това се доказва от факта, че при следващото ни посещение в СУ „Отец Паисий“ – Самоков, една от учителките по математика обясни, че е видяла ученически бележки с непозната за нея азбука. Силно изненадана, тя споделила това със своите колеги по български език и литература, които успели да разчетат глаголическите символи. Този случай показва, че за учениците старобългаристиката може и да не бъде старинна и чужда, а да стане нещо близко – специфичен символен език, който разкрива света по различен начин и който изгражда идентичност, като я уплътнява с културни кодове. В старобългарската епоха религиозната функция е в основата на средновековния текст и е съществена част от света на средновековния чо-

век. Мултикултурен Самоков отдавна събира множество религиозни идеи, с които най-вероятно учениците са свикнали и които възприемат като част от света, който ги обгражда. Така глаголическите символи успяха да се впишат в модерния свят на тийнейджъра по един неочакван, но затова пък атрактивен начин.

Изводи

Тук ще бъдат посочени по-важните изводи, които изпъкват при анализа на проведената анкета. По-голямата част от учениците смятат, че:

- 1) училището е място, където основно се получават знания;
- 2) филологическите дисциплини (чужди езици, български език и литература) са сред най-интересните в училище;
- 3) при избора на специалност в сферата на висшето образование филологията (в широк смисъл) отстъпва място на медицината, икономиката и правото;
- 4) сред специалностите от филологическото направление най-желана от учениците е „Английска филология“, след която се нарежда „Българска филология“;
- 5) при мотивите за следване в определена бакалавърска специалност водещ е интересът, следват размерът на трудовото възнаграждение, възможностите за развитие и реализация и престижът, който носи професията в обществото.

Анализът показва, че въпреки големия интерес към училищните дисциплини, свързани с филологическото направление (най-вече – български език и литература и английски език), учениците от средния курс предпочитат професионална реализация в други сфери на обществения живот. Макар че при избора на специалност водещ мотив е интересът към учебното съдържание, очаквано, той се съчетава с обстоятелства от чисто прагматичен характер, каквито са размерът на възнаграждението, реализацията и растежът, престижът в обществото. За да се издигне авторитетът на филолога е нужно да бъдат полагани съзнателни усилия, както от страна на учителите, така и от страна на университетските преподаватели. Разбира се, и тук помощта на държавните институции е абсолютно наложителна. Тезата, че активната роля на преподавателите и учителите спомага за осмислянето на дисциплините, не се нуждае от доказателства. Това почти аксиоматично твърдение в обучението е валидно не само за филологията, но и за всички области на познанието и изпъква както в хода на работата, така и в активното извънкласно общуване между училището и университета.

PHILOLOGICAL KNOWLEDGE AND THE CHOICE OF MAJOR AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Abstract. The article presents the results of a questionnaire survey conducted in high schools in some Western and Southwestern Bulgarian towns. The survey includes questions related to the motivation for learning, the students' interest in the subjects studied at school, and their preferences for different scientific fields in higher education. The text gives an example of good practice of interaction between a high school and a Bulgarian university, which attempts to bridge the gap in communication between the two levels of Bulgarian education. Conclusions are made about the place and authority of the philology (in particular – Bulgarian philology) in the modern educational situation.

Keywords: survey; Bulgarian language and literature; Bulgarian philology; motivation for learning

✉ **Dr. Elena Azmanova-Rudarska, Assoc. Prof.**

SCOPUS ID: 57208248818

<https://orcid.org/0000-0001-6757-9887>

South-West University

Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: cazmanova@abv.bg

✉ **Dr. Lachezar Perchekliyski, Assoc. Prof.**

<https://orcid.org/0000-0002-4622-9770>

South-West University

Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: llper@swu.bg

✉ **Kristina Baltova-Ivanova, student**

South-West University

Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: krisbal@abv.bg

✉ **Tsvetelina Mitova, student**

South-West University

Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: nickname_1@abv.bg

<https://doi.org/10.53656/bel2021-4-8-read-prim>

НАСЪРЧАВАНЕ НА ГРАМОТНОСТТА И ЧЕТЕНЕТО В НАЧАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН

Д-р Христина Гергова

Великотърновски университет „Кирил и Методий“, Педагогически колеж – Плевен

Резюме. В статията се разглежда ролята на четенето за възпитанието, образованието и развитието на малките ученици. Представят се различни техники за насърчаване на грамотността и четенето в началния етап на основната образователна степен и тяхното влияние върху формирането на литературни знания, умения и компетентности у подрастващите. През последните години, наред с традиционните методи, за постигане на тези цели се използват и интерактивните методи на обучение. Интерактивността е средство, което прави учебната среда по-въълнуваща и интересна, намалява трудностите в овладяване на езика. Използването на интерактивните методи в обучението по български език и литература в I – IV клас помага за насърчаване на грамотността и желанието за четене при учениците. Умелото съчетаване на традиционните и интерактивните методи е стъпка към огромяване на учениците и мотивиране на желанието им за четене.

Ключови думи: грамотност; четене; интерактивни методи и техники на обучение

По време на началния етап на обучение се постига начална грамотност и се полагат основите за придобиване на функционална такава. Това превръща този етап в ключов по отношение на грамотността – периодът на началното огромяване в I клас завършва с придобиването на начална грамотност, която се надгражда във II и в III клас, за да намери израз в края на IV клас в придобиване на ключови за целия образователен процес умения за четене, писане и разбиране на текст. През етапа се изгражда базовата грамотност като необходима предпоставка за функционалната такава.

Четенето (с разбиране) е компонент на грамотността. В статията се разглежда ролята му за възпитанието, образованието и развитието на учениците по време на началния етап на основната образователна степен. Представят се и различни техники за насърчаване на грамотността и четенето.